

Отримано: 2 травня 2018 р.

Прорецензовано: 29 травня 2018 р.

Прийнято до друку: 1 червня 2018 р.

e-mail: irinahum@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-2(70)-65-67

Гумовська І. М. Судова психолінгвістика та обробка лінгвістичної інформації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 2(70), червень. С. 65–67.

УДК: 81'23

Гумовська Ірина Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов,
Тернопільський національний економічний університет

СУДОВА ПСИХОЛІНГВІСТИКА ТА ОБРОБКА ЛІНГВІСТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Стаття розглядає судову психолінгвістику, її роль у встановленні автора тексту та методи обробки лінгвістичної інформації. У роботі представлено визначення цієї науки та розкрито особливості атрибуції тексту. У своєму прикладному аспекті психолінгвістика є корисною для багатьох галузей психології, педагогічної та медичної психології, політичної та юридичної психології, патопсихології і нейропсихології. Ця наука має популярне використання у сфері криміналістики та у юридичній практиці. Стаття також аналізує дослідження проблеми ідентифікації особистості за голосом. Іншим актуальним завданням психолінгвістики є також врахування невербальних чинників при проведенні, наприклад, слідчих дій. У своїй роботі автор розглядає лінгвістичні методи ідентифікації особи за її анонімним текстом. Засадний метод психолінгвістики полягає в тому, щоб на основі дослідження формальних (лінгвістичних, текстових, фонетичних, стилістичних тощо) і неформальних (змістовних, смислових, інтенціональних та ін.) характеристик тексту можна визначити окремі психологічні риси людини або її цілісний психологічний портрет.

Ключові слова: судова психолінгвістика, атрибуція тексту, індекс Флеша, індекс Флеша – Кінкейда, FOG-індекс, гендерний підхід.

Гумовская Ирина Николаевна,
кандидат филологических наук, доцент кафедры иностранных языков,
Тернопольский национальный экономический университет

СУДЕБНАЯ ПСИХОЛІНГВІСТИКА И ОБРАБОТКА ЛІНГВІСТИЧЕСКОЙ ІНФОРМАЦИИ

Статья рассматривает роль психолінгвистики в установлении автора текста и методы обработки лінгвистической информации. В работе представлены определения этой науки и раскрыты особенности атрибуции текста. В своем прикладном аспекте психолінгвистика является полезной для многих отраслей психологии, педагогической и медицинской психологии, политической и юридической психологии, патопсихологии и нейропсихологии. Эта наука имеет популярное использование в сфере криминалистики и в юридической практике. Статья также анализирует исследования проблемы идентификации личности по голосу. Другой актуальной задачей психолінгвистики является также учет невербальных факторов при проведении, например, следственных действий. В своей работе автор рассматривает лінгвистические методы идентификации личности по ее анонимному тексту. Общий метод психолінгвистики заключается в том, чтобы на основе исследования формальных (лінгвистических, текстовых, фонетических, стилістических и т.д.) и неформальных (содержательных, смысловых, интенциональных и др.) характеристик текста можно определить отдельные психологические черты человека или его целостный психологический портрет.

Ключевые слова: судебная психолінгвистика, атрибуция текста, индекс Флэша, индекс Флэша – Кинкейда, FOG-индекс, гендерный подход.

Iryna Gumovska,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Foreign Languages,
Ternopil National Economic University

FORENSIC PSYCHOLINGUISTICS AND LINGUISTIC INFORMATION PROCESSING

The article examines the role of psycholinguistics in author identification of a text as well as discussing information processing. The paper presents the conception of the science. The author also discusses peculiarities of the text attribution. In its applied aspect of psycholinguistics it is useful for many fields of psychology, pedagogical and medical psychology, political and legal psychology, abnormal psychology and neuropsychology. This science has popular usage in both the field of criminology and in legal practice. The article also analyzes the research problem of the identification by voice. Moreover there is another task of psycholinguistics concerning non-verbal factors for investigation processes. Furthermore the author considers linguistic methods of identification analyzing an anonymous text. The general method of psycholinguistics concerns text characteristics based on both formal studies (language, text, phonetic, stylistic, etc.) and informal ones (content, meaning, intentional, etc.) due to which there can be defined individual psychological features or their complete psychological portraits. Furthermore, information processing is also based on gender approach, which includes different ways of expressing emotions, thoughts or drawing conclusions by men and women. As a rule, male statements are shorter. Males generally use abstract nouns more often, and women are more specific. Men are more likely to use nouns (mostly specific) and adjectives, while women use more verbs.

Key words: forensic psycholinguistics, text attribution, the Flesh Index, the Flesh- Kincaid Index, FOG-index, gender approach.

Постановка проблеми. Сучасні реалії науково-технічного прогресу спрямовують науковців до глибшого аналізу функціональних аспектів мови та передбачають активну дослідницьку діяльність у галузі прикладної лінгвістики. Вчені сьогодні здебільшого зосереджують увагу на міждисциплінарних науках, зокрема, на таку, як психолінгвістика. Ця наука стає дедалі популярнішою у науковому просторі завдяки новизні підходів та результативності досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. М.Пронко у статті «Мова і психолінгвістика» в 1946 році вперше використав термін «психолінгвістика» [13]. Проте до наукового вжитку цей термін увійшов лише на початку 50-х років минулого століття в місті Блумінгтоні, на міжуніверситетському дослідницькому семінарі, що був організований психологами

Дж. Керролом, Ч. Осгудом та лінгвістом Т. Сібеоком [1, с. 9]. Популярності цей термін уже набув лише завдяки першим дослідженням вчених О. С. Ахманової та О. О. Леонтьєва [1, с. 10]. Л. Засєкіна [5], М. Карп'юк [6], О. Уланович [8] та інші є серед сучасних науковців, які проводять дослідження та займаються проблемами цієї науки.

Мета статті – описати специфіку використання досягнень психолінгвістичних досліджень; дослідити особливості використання тексту для ідентифікації особи; проаналізувати методики для визначення психологічного портрету автора тексту та обробки лінгвістичної інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У цій роботі ми розглядаємо поняття «психолінгвістика» як науку про відповідність процесів породження і сприйняття текстів, конструкції цих текстів з психічними та психофізіологічними станами людей у процесі комунікації. Це галузь лінгвістики, що вивчає мову як феномен психіки. Психолінгвістика тісно пов'язана з когнітивною лінгвістикою, оскільки вона також досліджує функціонування мови як різновиду когнітивної діяльності, як загального пізнавального механізму репрезентації і трансформування різних видів інформації з використанням мовних знаків. Щодо прикладного значення цієї науки, то слід зазначити, що психолінгвістика застосовується у багатьох галузях, наприклад у психології, юридичній та політичній психології, педагогічній чи медичній психології, та у нейропсихології і патопсихології. Цікавим є той факт, що ця наука набуває популярності і у сфері криміналістики.

Прикладна психолінгвістика виконує багато завдань на сучасному етапі глобального користування інформаційними технологіями. У більшості випадків людство перейшло на електронне письмо, що веде до певних складнощів у складанні психологічного портрета автора тексту. Обробка лінгвістичної інформації та атрибуція тексту (встановлення його автора) – одні із завдань цієї науки. Вони набувають іншого спектру роботи, ніж графологічна експертиза: у цьому випадку не звертають увагу на техніку виконання тексту (розмір букв, кута їхнього нахилу, пропорційності різних ділянок аркуша, зайнятого текстом і т.д.). Причиною може бути те, що іноді автор тексту і його виконавець є різними людьми, і текст могли записати примусово чи на прохання.

Юридична психологія користується сучасними результатами досліджень, які проводяться психолінгвістами. Розглянемо спочатку показники для атрибуції текстів, які стали у нагоді на судових засіданнях та у криміналістиці. Одним із прикладів служить показник (індекс) Флеша (The Flesh Index), який використовувався військовими психологами при вивченні захоплених ворожих документів. [11]. Цей показник також застосовували на засіданнях у Гамбурзькому і Нюрнберзькому судах, коли було надзвичайно важливо встановлення авторства певних документів, щоб притягнути до відповідальності конкретних осіб. Формула індекса Флеша є такою:

$i = 0,39a + 11,80b - 15,59$, де i – індекс Флеша,

a – середня довжина речень за кількістю слів,

b – середня кількість складів у слові [9, с.323].

Однією з найточніших та обґрунтовано побудованих методик серед сучасних судових досліджень є створена пізніше спеціальна програма підрахунку. Мова йде про індекс Флеша-Кінкейда. Згідно з цим індексом обов'язково тестуються урядові документи США. За результатами такого тестування до них вносяться корективи і далі їх дають у друк [9, с.323].

Наступним важливим індексом у криміналістиці є FOG-індекс, розроблений Р. Ганнінгом у 1945 р. (The Gunning FOG Index). Він став популярнішим, ніж індекс Флеша, проте ним користувалися не професіонали. Цей індекс за методикою є подібним до Флеша, але він менше чутливий до тонкощів і тому неприйнятний у юридичній практиці [9, с.323].

Проаналізуємо інші ефективніші методики стосовно атрибуції тексту, які висловлювати вагомі гіпотези щодо психологічного портрета автора досліджуваного документа. Одним з найефективніших психолінгвістичних підходів до вирішення останніх юридичних завдань є підхід Колтарда [9, с.324]. Він пропонує нові способи проведення аналізу тексту. Згідно цієї методики науковці зіставляють певні аспекти досліджуваного документа з системою тієї мови, якою написаний власне текст. З частин різних видів тексту вилучають регулярність лексики разом із основним словниковим складом мовної системи (шантаж, протоколів допитів, процесуальних текстів, словникова система у передсмертних записках, словникова система у записках телефонних розмов злочинців, тощо). За цією методикою психолінгвіст виділяє низку лінгвістичних компонентів, за якими аналізують текст.

У своїй монографії «Соціальні показники в промові» К.Р. Шерер пропонує при дослідженні тексту виявляти соціальні характеристики його автора (вплив місця проживання, освіта, становище в суспільстві, рід занять і соціальна роль), його/її фізичні особливості (вік та стать, стан здоров'я, тощо), та інші специфічні психологічні риси [15]. У роботі також описані різні критерії для виявлення цих характеристик, зокрема, статистична стилістика (стілометрія), яка характеризується наступним чином:

1) обчислюється частота та кількість помилок (лексичних, орфографічних, синтаксичних і граматичних);

2) досліджуються стилістичні фактори писемного мовлення (наприклад, довжина слів, довжина речень, кількість складів, суфіксів на 100 слів);

3) обчислюється відсоток появи в тексті частин мови та показнику TTR (Type Token Ratio) у формі десяткового дробу співвідношення кількості різних слів із загальною кількістю слів у тексті.

Слід зазначити, що актуальними сьогодні є також експериментальні дослідження ідентифікації особистості за голосом. Мова йде про такі характеристики голосу, як тембр, гучність та висота основного тону. У цьому випадку можна дізнатися про фізичні стани людини: збудження (зокрема, хвилювання, нервозність) чи пасивність (наприклад, втома, слабкість, млявість, депресія, сонливість, апатія, байдужість). Тембр голосу може вказати на те, чи висловлює мовець глузування, образу, роздратування чи сум, тривогу чи радість.

Результатами таких досліджень користуються у відділках поліції та на судових засіданнях, коли важливо визначити правдивість висловлювань підозрюваних. Психологія допиту і свідчень також бере до уваги праці науковців з прикладної психолінгвістики.

Неабиякого значення при обробці лінгвістичної інформації сьогодні набуває популярності і проблема гендерної психології, яка корелюється з психолінгвістикою. Атрибуція тексту враховує соціальні ролі, які здійснюються у мовній культурі. Як відомо, є певні відмінності між тим, як говорять і пишуть чоловіки, і тим, як говорять і пишуть жінки. Як правило, чо-

ловічі вислови коротші. Чоловіки в цілому набагато частіше вживають абстрактні іменники, а жінки – конкретні. Чоловіки частіше використовують іменники (в основному, конкретні) і прикметники, в той час як жінки вживають більше дієслів.

Лексика жінки є емоційно забарвленою, а лексика чоловіка є радше стилістично нейтральною. Жінки схильні до інтенсифікації насамперед позитивної оцінки. Чоловіки частіше використовують негативну оцінку, включаючи стилістично знижену та ненормативну лексику. Жінки ж дотримуються слів з нейтральним стилістичним забарвленням. Варто вказати, що до типових рис жіночого мовлення відноситься гіперболізована експресивність.

Слід зауважити, що ще одним актуальним завданням психолінгвістики є врахування невербальних чинників при проведеному, наприклад, слідчих дій, коли від розуміння слідчих рухів тіла та жестів підозрюваного, управління власною невербальною поведінкою залежить і вибір тих чи інших тактичних прийомів, і успішність комунікації в цілому – отримання об'єктивної інформації. Таким чином, багато конкретних проблем, які розглядає юридична психологія в її прикладному аспекті, не можуть бути успішно вирішені без застосування психолінгвістики.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. У статті ми розглянули основні тенденції в сучасній методології атрибуції тексту. Використання знань з судової психолінгвістики відіграє важливу роль у вирішенні низки проблем юридичної психології. Для обробки лінгвістичної інформації дослідники користуються різними методиками, зокрема ідентифікують особу, аналізуючи тембр голосу, невербальні чинники, показники Флеша, Флеша-Кінкейда та FOG-індекса. Гендерний підхід до проблем характеристики автора досліджуваного документа чи усних свідчень особи набуває популярності у сучасних досягненнях прикладної психолінгвістики. У вік комп'ютеризації та широкого користування інформаційними технологіями вивчення особливостей цієї науки потребує подальших досліджень у сферах психології, лінгвістики та криміналістики.

Література:

1. Белянин В.П. Основы психолінгвістики / В.Белянин. – М., 2004. – 232 с.
2. Выготский Л. С. Мышление и речь: психологические исследования. / Л. Выготский– М. : Лабиринт, 1996. – 416 с.
3. Горелов Н.И. Основы психолінгвістики / Н.Горелов – М., 1997. – С. 4 – 8.
4. Залевская А.А. Введение в психолінгвістику/ А.Залевская. – М., 1997. – С. 4 – 12.
5. Засекіна Л. В. Вступ до психолінгвістики / Л. В. Засекіна, С. В. Засекін. – Острог : Нац. ун-т “Острозька академія”, 2002. – 168 с.
6. Карп'юк М. Д. Психолінгвістика та її місце серед когнітивно-інформаційних наук // Психолінгвістика в Україні : збірка наукових праць / М. Д. Карп'юк ; гол. ред. О. М. Холод. – Кривий Ріг : ОНЮА, 2007. – С. 6-17.
7. Леонтьев А. А. Основы психолінгвістики : учебник для высш. учеб. заведений / А. А. Леонтьев. – Изд. 5-е., стер. – М. : Смысл = Академия, 2008. – 288с.
8. Уланович О. И. Психолінгвістика : учебное пособие / О. И. Уланович. – Минск : Изд-во Гревцова, 2010. – 240 с.
9. Мамонтова С.Н. Прикладная юридическая психология / С.Н. Мамонтова. – М.: 2001. – 509 с.
10. Ушакова Т.Н. Психолінгвістика//Психология: Учебник для гуманитарных наук. / Т. Ушакова. – СПб.,2000. – С. 10 – 16.
11. Тарасова Е.Ф. Тенденции развития психолінгвістики./ Е. Тарасова – М., 1987. – С. 13-16.
12. Flesch R. A new readability yardstick/ Rudolf Flesch // *Journal of Applied Psychology*, 32. – PP. 221–233
13. Garman M. Psycholinguistics / M. Garman. – Cambridge : Cambridge University Press, 1990. – 91 p.
14. Pronko N.H. Language and Psycholinguistics // *Psychological Buletin*. V. 43. / N. Pronko/ – 1946. – PP. 189-239.
15. Scherer K. Social Markers in Speech / K. Scherer. – Cambridge: Cambridge University Press, 1979. – PP. 33-367.